

David Hume'un Algı Anlayışı ve Nedensellik Eleştirisi

David Hume's Concept of Perception and Criticism of Causation

Enes KARAKOÇ*

Öz

David Hume, felsefenin empirist geleneğindeki en dikkate değer figürlerden biri olarak geniş bir kabul görür. Onun eserleri, özellikle nedensellik üzerine gerçekleştirdiği kapsamlı analizlerle, bilgi ve inanç sistemlerimizin altında yatan temelleri derinlemesine sorgular. Hume, bilginin kaynağı olarak deneyime büyük bir önem atfederken, aynı zamanda yalnızca akıl yoluyla elde edilebilecek kesin ve mutlak bilginin var olabileceği fikrini reddeder. Bu çalışma, Hume'un algı teorisinin yanı sıra nedensellik sorununa yönelik eleştirilerini kapsamlı bir şekilde ele alır. Hume, izlenimler ve fikirler arasındaki keskin ayrımı tanımlayarak, tüm zihinsel içeriklerin deneyimden kaynaklandığını öne sürer. Nedensellik ilkesine yönelik eleştirileri aracılığıyla, nesnelere ve olaylar arasındaki ilişkileri anlamamızdaki alışkanlığın ve sürekli bağdaşıklıkta temel rolünü vurgular. Bu makale, Hume'un empirist yaklaşımını ve şüpheciliğini detaylı bir şekilde analiz eder. Hume'un nedensellik üzerine yürüttüğü tartışmaların, hem mantıksal hem de empirik bir temele dayanmadığını, bu nedenle nedensellik konusundaki anlayışımızın esas olarak alışkanlık ve gelenekten kaynaklandığını ileri sürer. Hume'un felsefesi, modern bilimsel ve felsefi düşünce üzerinde derin bir etki bırakmıştır, nedensellik, bilgi ve algı üzerine yaptığı çalışmalarla epistemolojik ve metafizik alanlarda önemli soruları gündeme getirmiştir. Bu çalışma, Hume'un felsefesinin çeşitli yönlerini aydınlatmayı amaçlayarak, onun düşüncelerinin günümüzdeki tartışmalara nasıl ışık tuttuğunu ve felsefi düşüncenin gelişimine katkıda bulunduğunu göstermeye çalışır.

Anahtar kelimeler: David Hume, Empirizm, Nedensellik, Algı Teorisi, Şüphecilik

Abstract

The enlightenment philosopher David Hume is universally acknowledged as the most important bulwark of the empiricist way of thinking back in the day. His

* Kocaeli Üniversitesi/ Fen Edebiyat Fakültesi/ Felsefe Bölümü/ Yüksek Lisans; Email: eneskarakoc812@gmail.com; Orcid: 0009-0007-4289-8110

works eloquently problematize the orchestrations of our knowledge and belief system, in general, through investigating the issue of causality. According to Hume, true knowledge can only derive from experience, and the classical empiricists' idea that only reason provides sufficient and certain knowledge is erroneous. Examining Hume's doctrine of perception that encompasses his objections concerning the problem of causality is an objective of this study through the clear distinction set by Hume between impressions and ideas it, finally, stands for the fact that all mental states are built up on experience. Cause-and-effect is the chief scaffold on which classical science rests. However, the constant conjunction of objects and events is really the foundation of the relationships that are discernible. The item you have in your hand gives an all-round holistic study of Hume's empiricism and skepticism. It pinpoints the absence of any logical or empirical grounds in Hume's analysis of causality causing a shift from an explanative mode to a descriptive one, which implies that our beliefs about causality are mainly embedded in habits and traditions. The influence of Hume's philosophy runs deep in contemporary scientific and philosophical theory, imposing essential inquiries in epistemology and metaphysics through his research in causality, knowledge and perception. This contribution aims to illuminate some points from Hume's thinking, showing how his thoughts form the basis for current debates and developing consistency in philosophy today.

Keywords: David Hume, Empiricism, Causality, Theory of Perception, Skepticism

Giriş

Sofistlerin ileri sürdüğü ve şüpheciler tarafından savunulan, insan zihninin kesin ve kuşkusuz bilgiye erişim yetisine sahip olup olmadığı konusundaki antik sorun, modern felsefede güçlü bir biçimde yeniden gündeme gelmiştir. Kıta rasyonalistleri ve İngiliz empiristleri bu konuyu ele almışlardır. Bilgi edinmenin mümkün olmadığını öne sürenler arasında Sofistler yer almaktadır. Örneğin, Gorgias üç önermeyle şu tezleri savunur: "1) Hiçbir şey yoktur. 2) Eğer bir şey var olsaydı bile, bu insan tarafından bilinemezdi. 3) Ve eğer bir şey bilinebilseydi bile, bu başkalarına aktarılamazdı"¹. Gorgias'ın bu argümanları, felsefede birçok tartışmaya ve karşı görüşe neden olmuştur. Sofistler ve şüphecilere karşın, rasyonalistler ve empiristler, kesin ve kuşkusuz bilginin elde edilebileceğini kabul etmişlerdir. Ancak, bu tür bir bilginin kaynağı konusunda büyük bir anlaşmazlık

¹ Joseph Owens, *A History of Ancient Western Philosophy* (New Jersey: Prentice-Hall, 1959) s.160

yaşamışlardır. Rasyonalistlere göre aklın kendisi, kesin ve geçerli bilginin kaynağıydı; empiristlere göre ise, bilginin kaynağı deneyimdi. Bu kapsamda, "bu tartışmanın, bilgimiz, fikirlerimiz ve genel olarak düşüncelerimizin, deneyimle mi yoksa akılla mı ilişkili olduğuna dair olduğunu; her iki okulun da bu olası bilgi ve fikir kaynaklarına farklı derecelerde önem atfettiği" belirtilmiştir². 17. yüzyılın sonlarında fizik bilimlerindeki ilerlemeler, insanın, karşılaştığı her soruna, hatta etik meselelere dahi cevap verebileceğini düşünmesine yol açtı. Böylece, empirik düşünceye sahip İngiliz filozoflarının bilimsel metodolojiyi benimsemesi, felsefenin bilgi iddiasını desteklemek adına yeni olanaklar sunmuştur. İngiliz Kraliyet Akademisi, bilim adamları ve filozoflardan oluşan bir grup, İngiliz empirizmine önemli bir destek sağlamıştır. Dönemin önde gelen İngiliz empiristleri arasında Bacon, Hobbes, Boyles, Locke, Newton, Berkeley ve Hume yer almaktadır. Rasyonalistlerin aksine, empiristler, özellikle duyuşal deneyimin, fikirlerin oluşumunda deneyim ve kanıtların önemli rolünü vurgulamaktadır. Onlara göre, geleneksel bilgi ve doğuştan gelen fikirler, geçmiş duyuşal deneyimlerden türemiştir. John Locke, *İnsan Anlayışı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde, zihnin doğuştan boş bir levha (tabula rasa) olduğunu ve doğuştan gelen fikirlerin olmadığını, Aristoteles'ten etkilenerek ampirik terimlerle ifade etmektedir. George Berkeley, maddenin varlığını reddederek empirizmin bize sadece fikirlerimizin var olduğunu öğrettiğini savunurken, David Hume, bilimsel düşüncenin sınırlarını vurgulayarak insan doğası üzerine bir felsefe geliştirmiş ve duyuşlar aracılığıyla algılananların bilginin temelini oluşturduğunu ısrarla vurgulamıştır. Algılama ve nedensellik, David Hume'un epistemolojisinde merkezi kavramlardır. Hume, kesin bilginin ancak deneyim yoluyla elde edilebileceğine inanmaktadır. Locke ve Berkeley gibi Hume da, her şeyin anlaşılabilir olduğu - her zihinsel nesne - doğrudan ya da dolaylı olarak deneyimden kaynaklandığı ve deneyimlerin içeriğinin, geçmiş deneyimlere dayanarak eklenen her şeyden arındırıldığında, saf, yorumsuz bir duyum olduğu görüşündedir. Locke ve Berkeley'den farklı olarak, zihinsel içeriklerimiz hakkında konuşurken bazı yeni kavramlar geliştirir: İzlenimler ve ideler. İlki yani izlenimler, yaşadığımız gerçek duyumlarken, ikincisi ise geçmiş deneyimlere dayanarak zihin tarafından oluşturulan izlenimlerin kopyalarıdır. Bu nedenle, 'izlenimlere' getirilen kavramlar 'idelerdir' ve tümü önceki izlenimlerden türetilmiştir. Böylece, Hume, izlenimlerin ve fikirlerin, insan zihninin toplam içeriğini oluşturduğunu, empirist doktrin doğrultusunda savunmuştur. Nedensellik

² R. S. Woolhouse, *The Empiricists* (New York: Doubleday, 1988. s.1

meselesi, antik çağdan itibaren felsefeyi meşgul eden temel sorulardan biri olmuştur. Olaylar ve nesnelere sıklıkla uzak metafizik, sosyal-etik veya dini nedenlere atfedilmiştir. Bazı çağdaş araştırmacılar, örneğin Iwuagwu, iyi sosyal-etik davranışı, sağlam bir dini eğitimle ilişkilendirir³. Hume, nedensellik meselesine, böyle bir fikrin kökenini sorgulayarak yaklaşmaktadır. İdeler, izlenimlerin kopyalarıysa, nedensellik fikini veren izlenimin ne olduğunu merak etmektedir. Sonuç olarak, nedensellik fikri, nesnelere arasındaki belirli ilişkileri deneyimlediğimizde zihinde oluşmaktadır. Bu çalışma, Hume'un algılama teorisinin epistemolojik özünü eleştirel bir bakış açısıyla incelemek için açıklayıcı ve analitik yöntemler kullanmıştır. Hume'un algılama hakkındaki argümanlarının eleştirel incelemesiyle birlikte, Hume'un nedensellik ilkesine yönelik itirazı da incelenmiştir. Burada, Hume'un nedensellik üzerine görüşleri ve neden-sonuç ilişkisi hakkındaki varsayımlarımıza yönelik eleştirileri analiz edilmiştir. Tartışma, David Hume'un hayatının kısa bir özetinin sunumuyla başlar ve Hume'un algılama anlayışı ve nedensellik ilkesiyle ilgili sorunlara objektif bir değerlendirme sunmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, Hume'un katı empirist yaklaşımını kabul ederek, bu tür bir empirist pozisyonun mantıksal bir sonucu olarak şüpheliğe yönelmesini belirtmektedir.

1.Hume'un Algı Teorisine Dair Epistemolojik Yaklaşımı

Stumpf ve Fieser'in (2008) belirttiği üzere, Hume, " karmaşık sorular" üzerine yaşanan tartışmaların ve spekülasyonların yegâne çözüm yolunun, "insan anlayışının doğasını derinlemesine sorgulamak ve onun bu tür uzak ve karmaşık konulara uygun olmadığını tam bir analizle ortaya koymak" olduğunu öne sürer⁴. Hume'un etkinliğinden önce, soyut gerçeğin mahiyeti üzerine pek çok anlaşmazlık, bu gerçeğin yanlısamları ve belirsiz doğası nedeniyle yaşanmıştır. Hume, bu gerçeğin sorgulanmasına ve insan anlayışının doğasının araştırılmasına, insanın bu tür konuların gerçeklerini kavrayıp kavrayamayacağını anlamaya yönelik bir girişimde bulunmuştur. Bu endişeler, Hume'u epistemolojiye yönlendirmiştir. Empirist bir yaklaşıma bağlı olarak Hume, zihinsel içeriklerin tamamının deneyimden kaynaklandığını savunmuştur. Hume, zihinde bulunan her şeyi tanımlamak

³ E. K. Iwuagwu, "A Philosophical Appraisal of Miracle in the Light of Its Multiple Claims in the Contemporary Nigerian Society," *Journal of Philosophy, Culture and Religion* 38 (2018): 64-72.s.69

⁴ Samuel E. Stumpf and James Fieser, *Philosophy, History and Readings* (New York: McGraw-Hill, 2008). s.246

için "algılar" terimini kullanmıştır. William Turner'ın (1903) ifadesiyle: "Hume'a göre zihinsel içerikler, zihnin kendisidir. Bu nedenle, onun zihin analizi esasen zihinsel içeriklerin ya da algıların bir envanteridir. Hume'un felsefesinde 'algı', bilinç durumu ile özdeşleşir ve bu terim, Descartes'ın 'düşünce' kavramı ile Locke ve Berkeley'in 'fikir' kavramı ile eşdeğerdir"⁵. Hume'a göre, zihinsel içerikler ya da algılar, duyular (duyusal izlenimler), tutkular ve duygular yoluyla elde edilen deneyimlerin doğrudan verileri olan izlenimler ve düşünme ile akıl yürütme sırasında bu izlenimlerin soluk görüntüleri ya da kopyaları olan fikirler olmak üzere iki kategoriye ayrılır. Hume "Eğer odamı incelersem, onun izlenimini elde ederim. Gözlerimi kapattığımda ve odamı düşündüğümde, oluşturduğum fikirler, hissettiğim izlenimlerin doğrudan temsilleridir; birinde bulunan her durum, diğerinde de mevcuttur... İdeler ve izlenimler her zaman birbirlerine karşılık gelir" demiştir⁶. Bu, Hume'un, tıpkı John Locke'un tüm bilgimizi "basit ideler" üzerine kurma arzusu gibi, kendisinin de izlenimlerden, yani deneyimin doğrudan verilerinden ideleri türetme niyetinde olduğunu göstermektedir. Hume'a göre izlenimlerimiz ve idelerimiz doğuştan mıdır sorusuna, "Eğer doğuştan, doğumumuzla eşzamanlı anlamına geliyorsa, bu tartışma anlamsızdır; ancak doğuştan, önceden var olan bir algıdan türetilmemiş ya da orijinal anlamına geliyorsa, tüm izlenimlerimizin doğuştan olduğunu ve fikirlerimizin olmadığını söyleyebiliriz" şeklinde cevap verir.⁷

Hume, izlenimler ve ideler arasındaki farklılığı vurgulayarak, izlenimlerin idelere kıyasla daha yoğun, daha parlak bir niteliğe sahip olduğunu belirtir. Onun açıklamasına göre, "Bu iki kavram arasındaki ayırt edici özellik, algıların zihnimiz üzerindeki etki kuvveti ve canlılığı ile, düşüncelerimize veya bilincimize nasıl ulaştıklarıdır. Zihnimizde en güçlü ve en yoğun bir şekilde yer bulan algılara izlenim demektediriz; bu bağlamda, duyguları, tutkuları ve duyularını, ruhumuzda ilk tecrübe edildikleri halleriyle anlıyoruz. İdeler ise, düşünme ve akıl yürütme süreçlerinde bu algıların daha soluk görüntülerini ifade eder; örneğin, şu anki tartışmadan tetiklenen algılar, doğrudan görsel ve dokunsal algılar ile doğrudan zevk veya rahatsızlık

⁵ William Turner, *History of Philosophy* (London: Ginn & Company Publishers, 1903). s. 519

⁶ David Hume, *A Treatise of Human Nature Vol.1*, ed. David F. Norton and Mary J. Norton (Oxford: Clarendon Press, 1739). s. 1.1.1.p.8

⁷ David Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding and Other Writings*, ed. Stephen Buckle (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 1751. s.22

hissettirenler haricinde"⁸. Bu ayrımı yapmasına rağmen Hume, idelerin izlenimlerimize ne kadar benzediğini ve bazen izlenimlerimizin, idelerden ayırt edilemeyecek kadar zayıf ve soluk olabildiğini kabul eder. "Uykuda, ateşli bir haldeyken, delilikte veya ruhun yoğun duygusal hallerinde, idelerimiz izlenimlerimize yakınlaşabilir; diğer taraftan, bazen izlenimlerimiz öylesine soluk ve zayıf olabilir ki, onları idelerden ayırt edemeyiz"⁹. Bu gözlemlerle birlikte, Hume, izlenimlerin idelerden daha yoğun olduğu genel kuralının hâlâ geçerli olduğunu ısrarla ifade etmektedir. "En yoğun düşünce bile, en soluk duyuma göre daha düşüktür"¹⁰. İdelerin, izlenimlerin kopyaları veya görüntüleri olduğu düşünülürken, bu iki kavram arasında bir fark olması mantıklıdır; aslı ile onun görüntüsü aynı olamaz. Algı tartışmasını daha da ileriye taşıyan Hume, basit ve karmaşık algılar arasında bir ayrım yapar ve bu ayrım, izlenimler ve ideler bağlamında da geçerlidir. Böylelikle, tıpkı basit ve karmaşık izlenimlerimiz olduğu gibi, basit ve karmaşık idelerimiz de mevcuttur. Hume'a göre, basit ideler daima basit izlenimlere karşılık gelirken, karmaşık ideler her zaman karmaşık izlenimlere karşılık gelmemektedir. Bir insan mavi bir lekeyi algıladığında, basit bir izlenim edinir ve bu lekenin düşüncesi, basit bir ideyi oluşturur. Ancak, bir insan yüksek bir binanın balkonunda durup yakındaki bir havaalanına baktığında, pistin, kontrol kulelerinin, yerdeki uçakların, havaalanı binalarının vb. oluşturduğu karmaşık bir izlenim edinmektedir. Daha sonra, bu kişi havaalanını düşündüğünde, önceki karmaşık havaalanı izlenimiyle bir dereceye kadar uyumlu karmaşık bir ideye sahip olmaktadır. Ancak, bazen karmaşık idelerin, karmaşık izlenimleri olmayabilir. Bir örnek verilecek olursa eğer Hume'a göre, altın kaplama ve yakuttan duvarları olan bir "Yeni Kudüs" şehri gibi, hiç deneyimlemediği bir nesneyi hayal edebileceğini ifade etmektedir.¹¹ Bu örnek, karmaşık bir idenin, karmaşık izlenime dayanmadığı bir durumu temsil etmektedir. Yine de Hume, basit idelerin her durumda basit izlenimlere karşılık geldiğini ısrarla vurgulamaktadır. "Herhangi bir istisna olmaksızın, her basit idenin, ona benzer bir basit izlenime sahip olduğunu ve her basit izlenimin de karşılık gelen bir idesi olduğunu iddia ediyorum" şeklinde belirtmektedir.¹² Hume, izlenimlerin genel olarak idelerden önce geldiğini savunur, bu da izlenimlerin ideler için epistemolojik bir temel oluşturduğu sonucuna çıkmaktadır.

⁸ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:7.

⁹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:7.

¹⁰ Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding and Other Writings*, s.17.

¹¹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:8.

¹² Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:8.

İzlenimler olmadan idelerin mümkün olmayacağı, çünkü idelerin varlığının izlenimlerimize bağlı olduğu kabul edilmektedir. Bir idenin basit bir izlenimin kopyası olarak görülmesi durumunda, her bir ide için öncül olarak bir izlenimin mevcut olması gerekmektedir. Bununla birlikte, Hume, hiçbir izlenimi olmayan bir ideyi tasavvur edebilmeyi, hayal gücünün gücüyle mümkün olan bir istisna olarak dile getirir¹³. Ayrıca, Hume, izlenimlerden doğrudan türetilmeyen ancak önceki fikirlerden kaynaklanan idelerle, "ikincil ideler" oluşturabileceğimizi savunmaktadır. Hume, izlenimleri iki kategoriye ayırır: duyum izlenimleri ve yansıma izlenimleri. Duyum izlenimleri, "bilinmeyen nedenlerle ruhta ortaya çıkan" izlenimlerken, yansıma izlenimleri esas olarak idelerden türetilir.¹⁴

Hume, bir empirist olarak, bilginin akıl yoluyla elde edilebileceği fikrini reddetmektedir. Deneyimden elde edilen bilgilerin dünyayı anlamamızda temel olduğunu öne sürerek, dünyaya dair bilgilerimizin akıl yoluyla değil, deneyimden kaynaklandığı sonucuna varmaktadır. Bu çerçevede, Hume aklın, sadece zihnimizdeki fikirler arasındaki ilişkiler üzerine bilgi sağlayabileceğini, ancak bu fikirlerle dış dünya arasında bir bağ kurma yetisine sahip olmadığını düşünmektedir. Akıl, zihinsel içeriklerimiz arasındaki ilişkileri çözümleyebilir, fakat bu içeriklerin dış dünya ile olan ilişkisini kuramaz. Hume'un izlenim ve ide teorisine yönelik eleştirilerden biri, düşünme süreciyle ilgilidir. Eğer tüm idelerimiz izlenimlere dayanıyorsa, düşünme eylemi veya zihnimizdeki idelerin örgütlenmesini nasıl açıklayabiliriz? İzlenimler düşünmeyi başlatabilir ancak düşünme süreci, mutlaka izlenimlere dayanmak zorunda değildir; bu, zihinsel bir faaliyet olarak, insanın varoluşsal meselelerine çözümler ararken gerçekleştirdiği bir işlemdir. Hume, düşünmenin izlenimlerden farklı bir zihinsel faaliyet olduğunu ve bu faaliyetin doğasını tam olarak açıklamamaktadır. Lawhead üzerinden ele alındığında, "Hume, ampirizmi bir uç noktaya taşıyarak, Locke ve Berkeley'in ampirizmin sonuçlarını işlerken gösterdiği tutarsızlıkları eleştirir¹⁵. Hume'a göre temel mesele şudur: Eğer bildiğimiz her şey deneyimlerimize dayanıyorsa, deneyimlerimizin ötesinde ne hakkında ve nasıl bilgi sahibi olabiliriz? Bu bağlamda, Hume ampirizmin sonuçlarının bizi şüphecilığe götürdüğünü, ampirizmin şüpheli bir kuşkuya yol açtığını ileri

¹³ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:10.

¹⁴ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:11.

¹⁵ William F. Lawhead, *The Philosophical Journey, An Interactive Approach*, 5th ed. (New York: McGraw-Hill, 2011). s.108

sürmektedir"¹⁶. Hume'un bu yaklaşımı, bilginin kaynağı ve sınırları hakkında derinlemesine bir sorgulamaya yol açar, böylece ampirizmin şüpheli bir bakış açısına nasıl evrildiğini gösterir.

2.İdelerin Birlikteliği

Hume, idelerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğunu incelerken, bellek ve hayal gücü olmak üzere iki önemli zihinsel yetiyi ele almaktadır. Bellek, izlenimlerin zihin tarafından yeniden canlandırılmasında, bir izlenimin ile bir idenin daha soluk niteliği arasında bir ara durum olarak işlev görür; hayal gücü ise, izlenimlerin daha soluk kopyalarını veya temsillerini, yani ideleri, yeniden üretir. Bellekte saklanan ideler ile hayal gücü tarafından üretilen ideler, izlenimler ve ideler arasındaki benzer bir ayırım olan canlılık derecelerine göre ayırt edilmektedir. Hume ayrıca, belleğin sadece basit ideleri saklamakla kalmayıp, aynı zamanda bu idelerin sırasını ve konumunu da muhafaza ettiğini; buna karşın hayal gücünün bu tür bir bağlamla sınırlı olmadığını belirtmiştir. Hayal gücü, basit ideleri keyfi bir şekilde bir araya getirebilir veya karmaşık ideleri basite indirgeyip sonra yeniden düzenlemektedir.¹⁷

Hume, idelerin bir araya getirilmesi konusunda, belleğin, ideler arasında hayal gücünde bulunmayan bir bütünlük sağladığını ileri sürmektedir. Ancak hayal gücünde, "bir idenin doğal olarak diğer bir ideyi çağrıştırdığı ve ideler arasındaki bazı birleştirici özellikler bulunmaktadır"¹⁸. Bu yeti, genellikle bazı genel birleştirme ilkelerine dayanarak işlemektedir. Hume, bu işleyişi "genellikle baskın olan, kişiye karmaşık bir yapı oluşturmak için hangi basit idelerin uygun olduğunu belirleyen hafif bir güç" olarak tanımlamaktadır.¹⁹ Hume, insanın belirli türdeki ideleri birleştirmeye yönelik, zorunlu olmamakla birlikte, içsel bir dürtüye sahip olduğunu ve bu dürtünün üç temel nitelikle - benzerlik, zaman veya mekânda yakınlık ve neden-sonuç ilişkisi – yönlendirildiğini düşünmektedir. Hume, ideler arasındaki bağlantıların bu üç nitelikle açıklanabileceğini öne sürer; örneğin, bir resim düşüncelerimizi

¹⁶ Lawhead, *The Philosophical Journey*, s. 108

¹⁷ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:12.

¹⁸ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:12.

¹⁹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1:12-13.

otomatik olarak aslına yönlendirir (benzerlik); bir binanın bir odasından bahsedilmesi diğer odalar hakkında düşünmemize neden olur (yakınlık); ve bir yaralanma düşündüğümüzde, doğal olarak ardından gelen acıyı da düşünürüz (neden ve sonuç).

Hume, hayal gücünün ürettiği karmaşık ideleri iki kategoriye ayırır: birincisi, fantastik hayalleri temsil eden ideler, ikincisi, mantıklı akıl yürütmeyi yansıtan ideler. Fantastik hayaller kategorisi, örneğin bir altın dağ gibi, hayal gücünden doğan ve genellikle fantastik düşüncelerin, batıl inançların ve kötü felsefenin kökeni olan fikirleri içermektedir. Mantıklı akıl yürütmeyi temsil eden ideler ise, bir topun atıldıktan sonra izleyeceği yolu tahmin etmek gibi, anlayış veya akıl yoluyla elde edilir ve iki alt kategoriye ayrılır: birincisi, matematiksel ilişkiler gibi, düşüncenin kendi iç süreçleri ile keşfedilebilen ve fiziksel dünyadaki herhangi bir özelliğe bağlı olmayan ideler; ikincisi ise, "güneş yarın yine doğacak" gibi, fiziksel varlığı olan nesne veya durumları içeren idelerdir. Fieser tarafından belirtildiği üzere, fikirlerin ilişkileri ile fiziksel varlıklar arasındaki bu ayrım genellikle "Hume Çatalı" olarak bilinir ve Hume, bu kavramsal ayrımı, bilginin sağlam temeller üzerine kurulu ideleri ile temelsiz hayal ürünü ideler arasındaki farkı belirlemek amacıyla kullanmaktadır²⁰. Hume, bu ayrıma dayanarak, metafiziksel öğretilerin, içerdikleri sofistlik ve yanılsamalar nedeniyle reddedilmesi gerektiğini ve ünlü bir şekilde aşağılayarak bu tür öğretilerin "alevlere atılması" gerektiğini düşünmektedir.²¹

3.Hume'un Nedensellik Eleştirisi

Neden-sonuç ilişkisi, felsefe tarihinde filozofların dikkatini çeken esaslı bir sorundur. Çağdaş dini düşünürler de, varlıkların eylemleri üzerine bu inancın yansımalarını dile getirmektedirler. Örneğin, Hristiyan teolojisistler, Hristiyanların yaşamlarının ve deneyimlerinin, İsa Mesih'in öğretilerini takip etme kararlarının doğrudan bir sonucu olduğunu kabul etmektedirler²². Stumpf ve Fieser'a göre, Hume, nedenselliğe yönelik orijinal ve etkili düşünceleriyle öne çıkmaktadır²³. Locke ve Berkeley'in aksine, Hume,

²⁰ James Fieser, "David Hume (1711 – 1776)," *Internet Encyclopedia of Philosophy*, accessed March 10, 2019, www.iep.utm.edu/hume.

²¹ Hume, *An Enquiry Concerning Human Understanding*, 4.

²² C. N. Naseri, "Christian Identity in the First Letter of Peter: An Exegesis of 1Peter 2: 11," *Research on Humanities and Social Sciences* 6, no. 10 (2016): 114, 118.

²³ Stumpf and Fieser, *Philosophy, History and Readings*, 270.

nedensellik ilkesini temelden ele almaktadır. Berkeley, nesnelerdeki etkin nedenlerin bulunamayacağını ileri sürse de onun asıl amacı fenomenlerin nedenlerini araştırmaktır. Hume için nedenselliği araştırmak, maddeyi incelemekten daha önemlidir çünkü nedensel çıkarımın bilim ve insan yaşamı üzerindeki geniş etkisine inanmaktadır. Hume'un katkısı, ampirizmi tutarlı bir şekilde uygulayarak, insanların nedensellik anlayışına dair genel kabulleri sorgulamasında yatmaktadır. Hume, madde üzerine düşündüğü gibi nedensellik meselesini de ele alır ve nedensellik fikrinin hangi izlenimlerden kaynaklandığını sorgulamaktadır. Lawhead der ki, "Hume'a göre, çoğu yargımız neden ve sonuç anlayışımıza dayanır. Ancak olaylar arasındaki nedensel ilişkileri çıkarabilmemiz için indüksiyon ilkesine dayanmamız gerekmektedir. Indüksiyon ilkesi, 'geleceğin geçmişe benzer olacağı' fikrine dayanır ve doğanın tutarlılığına veya bugüne kadar geçerli olan doğa yasalarının gelecekte de geçerli olacağı inancına dayanır. Ancak doğanın tutarlılığını nasıl bilebiliriz?"²⁴ Hume, insanların neden olarak adlandırdıkları şeylerin hiçbirisinin nedensellik anlayışının kökeni olamayacağını iddia ederek, bu anlayışı nesnelere arasındaki özel ilişkilerden türettiğini savunmaktadır.²⁵ Hume'a göre, neden ve sonuç ilişkisi her zaman birbirine yakın, ya doğrudan ya da dolaylı olarak mekansal olarak bitişik durumdadır²⁶, ancak mekansal yakınlığın nedensel ilişki için yeterli bir temel olmadığını da belirtmektedir²⁷. İkinci olarak ele aldığı ilişki, zamansal öncelik olup, bir nedenin etkisinden zamansal olarak önce gelmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, Hume, yakınlık ve zamansal sıralamanın nedensellik için yeterli olmadığını, bu yüzden daha önemli bulunduğu üçüncü bir ilişki türü olan zorunlu bağlantıyı tanıtmaya yönlendirmektedir. Bir nesnenin bir diğerine bitişik ve önce olması, onu otomatik olarak bir neden olarak tanımlamaz. Hume, nedensellik üzerine tartışmalarında özellikle zorunlu bağlantı konseptine odaklanır ve bu bağlantıyı, diğer iki temel ilişki olan yakınlık ve zamansal öncelikten çok daha önemli bulmaktadır.²⁸ Zorunlu bağlantı, Hume'un nedensellik analizinin merkezinde yer alır ve diğer iki ilişki, gözlem ve deneyim yoluyla doğrulanabilirken, zorunlu bağlantının kaynağı ve deneyimi sorgulanmaktadır. Hume, bu kapsamda, bir başlangıç olan her şeyin niçin bir neden

²⁴ William F. Lawhead, *The Philosophical Journey, An Interactive Approach*, 5th ed. (New York: McGraw-Hill, 2011).s. 108

²⁵ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.2. s.53.

²⁶ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.2. s.54.

²⁷ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.4.5. s.154.

²⁸ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.2. s.55

gerektirdiğini zorunlu olarak kabul ettiğimizi ve belirli nedenlerin belirli etkilere sebep olması gerektiğine dair inancımızın ve bu çıkarımlarımızın doğasını sorgulamaktadır.²⁹ Hume'a göre, bir başlangıcı olan her şeyin bir nedeni olması gerektiği yargısı ne sezgisel olarak de rasyonel olarak temellendirilebilir; bu yüzden deneyime ve gözleme başvurulması gerekmektedir. Nedensel çıkarımların, nesnelere özlerine dair sezgisel bir bilgi olmadığını vurgular³⁰, bu nedenle bir nesnenin varlığı diğerinden sadece deneyim aracılığıyla çıkarabilmektedir.

Bu noktada Hume, iki nesne arasındaki sürekli ilişkilerin gözlem ve deneyiminden elde edilen sürekli bağdaşıklık fikrini öne sürmektedir. Örneğin, alev (A) ve ısı hissi (B) arasındaki ilişkinin sık sık gözlemlenmesi, A ve B nesnelere sürekli bir yakınlık ve sıralama düzeninde tekrar tekrar görüldüğünü hatırlatır, bunun sonucunda birini neden ve diğerini etki olarak adlandırırız ve bir nesnenin varlığını diğerinden çıkarırız³¹. Bu süreç, ne sezgisel olarak kesin ne de rasyonel olarak ispatlanabilir durumdadır. Doğanın düzeninde bir değişikliğin mümkün olması, bu ilkenin kesin olmadığını göstermektedir. Ancak, Hume, şüpheciliğinin doğadaki üniformite ilkesini tamamen reddetmediğini, yalnızca nedensel çıkarımımıza olan inancımızın ne akıl yoluyla ne de sezgi yoluyla kesin olarak kanıtlanamayacağını göstermektedir. Hume, geleceğin geçmişe benzerliği varsayımının herhangi bir rasyonel argümana dayanmadığını, bunun yerine tamamen alışkanlık temelli olduğunu belirtmektedir. "Geleceğin geçmişe benzediği" kavrayışı, argümantatif bir temele sahip değil, sadece alışkanlığın bir ürünüdür ve bizi, geçmişte tanık olduğumuz nesne dizilerinin benzerlerini gelecekte de beklemeye yönlendirmektedir.³² Hume, yaşamın rehberinin akıl değil, alışkanlık olduğunu vurgulamakta ve alışkanlığın, her koşulda, geleceğin geçmişe uyum sağlayacağı varsayımını zihne aşladığını ifade etmektedir³³. Stroud ise, Hume'un şüpheciliğinin, geleneksel olarak aklın rolünün reddedilmesinden kaynaklandığını, bu durumun antik şüphecilikle bir bağ

²⁹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.2. s.55

³⁰ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.6. s.62-63

³¹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.6. s.61.

³² Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.12. s.92.

³³ Hume, *An Abstract of a Book a Treatise of Human Nature*, 16. s.411.

kurmasına rağmen, insan doğası üzerine olumlu bir genel teori oluşturmanın bir parçası olduğunu belirtmektedir³⁴.

Hume'un, nedensel çıkarımları açıklama çabası içerisinde doğadaki üniformite ilkesine dayanarak sürekli bağdaşıklık fikrini ortaya koyması, zorunlu bağlantının hangi izlenimlerden türetildiği sorusunu çözememiştir. Sürekli bağdaşıklık, zorunlu bağlantının kendisini içermemekte, hatta sonsuz bir tekrarla bile. Nedensel dizilerin veya bağlantıların gözleminden zorunlu bağlantıyı çıkaramayız. Hume, zorunlu bağlantı kavramını reddetmeyerek, onu öznel bir kaynaktan, yani bir yansıma izleniminden çıkarma yoluna gitmiştir. Hume'a göre, yeterli sayıda benzer olayın gözlemlenmesi sonrasında, zihin bir nesneden onun alışlagelmiş eşlikçisine geçişte otomatik bir eğilim geliştirir. Bu eğilim, gereklik hissini doğurur ve yalnızca zihnin içsel bir izlenimi veya bir nesneden diğerine geçişteki kararlılığıdır. Bu süreçte, herhangi bir dışsal izlenime yer yoktur, sadece bir nesneden onun alışlagelmiş eşlikçisine geçiş eğilimini yaratan alışkanlık önem taşır³⁵. Hume'a göre, zorunlu bağlantı kavramı, alışkanlık ve birliktelikten kaynaklanan bir eğilimle ilişkilendirilebilir. Bu çerçevede, alışkanlık tarafından oluşturulan eğilim verilmişken; bu eğilimin yansıması olan bilinçteki imaj, zorunlu bağlantının fikrini temsil etmektedir. Hume, neden kavramını, hem felsefi bir ilişki hem de doğal bir ilişki çerçevesinde incelemektedir. Felsefi bir ilişki olarak nedeni, birbirine bitişik ve öncelikli nesnelere benzer nesnelere öncelik ve bitişiklik açısından benzer ilişkilerde bulunması şeklinde tanımlarken; doğal bir ilişki olarak nedeni, bir nesnenin diğerine bitişik ve önceden olması ve bu birlikteliğin, bir nesnenin fikrinin zihni diğerinin fikrini oluşturmaya, bir nesnenin izleniminin diğerinin daha canlı fikrini oluşturmaya yönlendirdiği bir durum olarak açıklamaktadır.³⁶ Hume, nedensellik kavramının, bitişiklik, ardışıklık ve sürekli bağdaşıklık gibi felsefi özellikleri içermesine rağmen, yalnızca fikirler arasında bir birlik oluşturduğu sürece, bir doğal ilişki olarak üzerinde akıl yürütülebileceğini veya çıkarımlarda bulunulabileceğini belirtmektedir.³⁷ Hume'un, her olayın ve varlığın bir nedeni olması gerektiği ve bir nedeni olmayan bir olay veya varlık fikrinin alışkanlık yoluyla engellendiği şeklindeki ilk soruya verdiği yanıt ile başlar. Özel nedenlerin özel etkilere zorunlu olarak sahip olmasıyla ilgili ikinci soruya ise, Hume psikolojik

³⁴ Barry Stroud, "Hume, David (1711–76)," in *A Companion to Epistemology, Second Edition*, ed. Jonathan Dancy, Ernest Sosa, and Matthias Steup (Oxford: Blackwell, 2010).s.422

³⁵ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.14. s.111

³⁶ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.14. s.114

³⁷ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.6. s.65

bir yaklaşımla cevap verir; sürekli bağdaşıklıkla gözlemlenmesinin psikolojik etkisi, bu tür çıkarımların temelini oluşturur ve bu, empirik doğrulama yoluyla teyit edilebilecek bir durumdur, bu da Hume'un ampirist yaklaşımıyla uyumludur. Hume, nedensellik üzerine yaptığı analizin son bölümünde her başlangıcın belirli bir nesne ile zorunlu olarak birlikte olması gerektiği fikrinin metafiziksel bir zorunluluk oluşturmadığını ifade etmektedir. Bunu “böyle bir nesneyle her başlangıç varlığının birlikte olması gerektiği konusunda kesin bir zorunluluk olmadığını kolaylıkla hayal edebileceğimizi” belirterek dile getirmektedir.³⁸ Ancak, doğada herhangi bir şeyin veya olayın rastlantısal olarak var olmasının saçma olduğunu düşünerek, Hume, “nedensellik”e dair alışlagelmiş inancımızı, İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme adlı eserinin, birinci soruşturmasında teyit etmektedir. Ona göre şansın, doğada gerçek bir güç olarak var olmadığı, yalnızca bir inkâr kelimesi olduğu ve doğanın hiçbir unsuruyla ilişkilendirilemeyeceği yaygın olarak kabul edilir; doğadaki her şeyin bir nedeni olduğu evrensel olarak kabul edilir³⁹. Hume'un, herhangi bir olaya veya etkiye kazara bir statü atfetmeyi reddeden bu tutumu, uzun süreli dini inançlar, özellikle mucizelere yönelik inançlarla uyumludur. Din felsefesi alanında, çağdaş teoriler genellikle mucizeleri, dua aracılığıyla gerçekleşen tanrısal müdahalelerin etkileri olarak tanımlar ve gerçekliğini kesin bir şekilde onaylamaktadır. Iwuagwu gibi yazarlara göre, gerçekleşen ve her türlü doğal açıklamanın ötesinde olan kanıtlanmış gerçek mucizeler mevcuttur. Bu mucizelere, dua sonrası aniden, anlık ve tamamen iyileşen terminal hastalıklar örnek verilebilir⁴⁰. Hume, nedensellik üzerine yaptığı detaylı analizin ve neden kavramının tanımının sonunda, bir başlangıcın varlığının her zaman belirli bir nesne ile ilişkili olması gerektiğine dair mutlak veya metafiziksel bir zorunluluk olmadığını ima eder⁴¹. Buna rağmen, doğada rastlantısal olarak var olan herhangi bir şeyin veya olayın varlığının mantıksız olduğu görüşünü savunarak, nedensellik üzerine geleneksel inancımızı birinci soruşturmada pekiştirmektedir. Hume'a göre, şansın, doğada var olan gerçek bir güç olmadığı, sadece negatif bir kavram olduğu ve doğanın hiçbir unsuruyla ilişkilendirilemeyeceği genel olarak kabul edilen bir düşüncedir; böylece, herhangi bir şeyin neden olmaksızın var olamayacağı evrensel olarak kabul

³⁸ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.14. s.115

³⁹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 8.1.95. s.85

⁴⁰ E. K. Iwuagwu, “The Relationship Between Religion and Morality: On Whether the Multiplicity of Religious Denomination Have Impacted Positively on Socio-Ethical Behaviour,” *Global Journal of Arts, Humanities and Social Sciences* 6, no. 9 (2018): 71.

⁴¹ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.14. s.116

edilen bir gerçektir⁴². Hume'un, ampirik olarak doğrulanabilir olaylara tesadüfi bir nitelik atfetmeyi reddetmesi, dini inanç sistemlerindeki mucizelere dair uzun süreli inançlarla uyumlu bir yaklaşım sergilemektedir. Din felsefesi alanındaki çağdaş görüşler, genellikle, mucizelerin dua aracılığıyla gerçekleşen ilahi müdahalelerin sonuçları olarak gerçekliğini net bir şekilde kabul eder. Iwuagwu tarafından belirtildiği üzere, tanrısal müdahaleler sonucu gerçekleştiği kanıtlanmış ve her türlü doğal açıklamanın ötesinde olan gerçek mucizelerin varlığı, çaresiz durumda olan terminal hastalıkların dua sonrası aniden, derhal ve tamamen iyileşmesi gibi olaylarla teyit edilmiştir⁴³.

4.Hume ve Malebranceh'in Benzerliği

Antik şüphecilik ve Pierre Bayle gibi önemli Fransız şüphecinin yanı sıra, Hume'un nedensellik üzerine çalışmaları, özellikle zorunlu bağlantı konusu üzerinde Nicolas Malebranche'in etkisinden büyük ölçüde yararlanmıştı. "Treatise on Human Nature" adlı eserinin ilk kitabında, Malebranche'dan özellikle iki kez bahsetmiştir⁴⁴. McCracken'a göre, Hume, nedensellik üzerine yazıları sırasında sadece Malebranche'in "Gerçeğin Arayışı" eserini zihninde canlı tutmakla kalmamış, aynı zamanda ona danışmak amacıyla eseri yanında bulundurmıştır⁴⁵. Malebranche ve Hume'a göre, bir nedenin etkisini nasıl ürettiğine dair gücün tam olarak bilinmesi mümkün değildir.

Malebranche, sıkça Tanrı'nın sonsuz iradesi dışındaki herhangi bir varlığın gerçek bir neden olamayacağını savunmuştur. Bir nesnenin, başka bir nesneyle ne kadar sürekli birleştirilmiş olursa olsun, sadece ikincil bir neden veya Tanrı'nın - tek gerçek neden - etkisini gerçekleştirmesi için kullandığı araç olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Malebranche'a göre, "Gerçek bir neden, zihnin onun ve etkisi arasında bir zorunlu bağlantı algıladığı bir nedendir" şeklinde gerçek bir nedene dair tanım yapmıştır⁴⁶. Bu argümanına rağmen, Malebranche, iki sınırlı varlık arasında böyle bir zorunlu

⁴² Hume, *A Treatise of Human Nature*, 8.1.95. s.85

⁴³ Iwuagwu, "The Relationship Between Religion and Morality," 71.

⁴⁴ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.3.14. s.108/ Hume, *A Treatise of Human Nature*, 1.4.5. s.163

⁴⁵ Charles J. McCracken, *Malebranche and British Philosophy* (Oxford: Clarendon Press, 1983),s.450

⁴⁶ Nicolas Malebranche, *The Search After Truth*, trans. Thomas M. Lennon and Paul J. Olscamp, with a commentary by Thomas M. Lennon (Columbus: Ohio State University Press, 1980).

bağlantının asla algılanamayacağını ısrarla ifade etmektedir. Ona göre, yalnızca Tanrı gerçek bir neden olabilir, çünkü Tanrı'nın bir şeyi istemesi ve istediği şeyin gerçekleşmemesi bir çelişki teşkil eder. Ancak, sınırlı bir varlığın istediği bir olayın gerçekleşmemesi çelişkili bir durum değildir.

Hume, insanların neden-sonuç ilişkisine dair yanılgısını, Malebranche ile benzer bir şekilde açıklar; iki nesnenin deneyimlerde sürekli olarak bir araya gelmesi, zihinde bir alışkanlığın oluşmasına sebep olur ve bu, insanların bir nesneyi her gördüklerinde otomatik olarak diğerini beklemelerine yol açmaktadır. Bu durum, hayal gücünün bir sonucu olarak, iki nesne arasında zorunlu bir ilişki olduğu yanılgısına düşürür ve insanlar, bir nesnenin diğerinin gerçek nedeni olduğuna inanmaya başlarlar. Malebranche'ın görüşlerine göre, bu alışkanlık, insanların bir topun hareket halindeyken başka bir topa çarptığında, çarpan topun gerçek bir neden olduğuna dair yanılgıya düşmelerinin nedenidir.

Noonan tarafından belirtildiği üzere, Hume ve Malebranche arasındaki benzerlikler kayda değerdir.⁴⁷ Hume, Malebranche gibi, nedensellik kavramını tanımlarken var olması gereken bir zorunlu bağlantıyı vurgular; her iki düşünür de iki ayrı nesne arasında herhangi bir zorunlu bağlantının bulunamayacağını savunur, zira iki ayrı varlığın birinin var olup diğerinin olmamasının bir çelişki teşkil etmediğini öne sürerler; her iki filozof da, herhangi bir güç veya etken ilkenin nasıl işlediğini algılama imkanımızın olmadığını reddeder; sınırlı nesnelerin, örneğin iki bilyardo topunun hareketleri gibi, zorunlu olarak birbiriyle bağlantılı olduğu yönünde evrensel bir yanlış inanca sahip olduğumuzu düşünürler; ve son olarak, bu yanılgının, deneyimlenen sürekli bağdaşıklıkların etkisi altındaki hayal gücünün bir sonucu olarak ortaya çıktığını ve zihnin sürekli bir araya getirilmiş nesnelere arasında bir zorunlu bağlantı olarak dışavurduğu bir beklenti alışkanlığı oluşturduğunu açıklarlar⁴⁸. Bu bağlamda, Hume'un orijinalitesi ve katı ampirist yaklaşımı konusunda şüphe olmasa da, özellikle Şüpheciler, Malebranche, Descartes, Spinoza, Locke ve Berkeley gibi önceki düşünürlerin etkisinden önemli ölçüde yararlandığı söylenebilir. Hume'un mirası, yalnızca ampirizmin mantıksal sonuçlarını ortaya çıkarmadaki keskinliğiyle değil, aynı

⁴⁷ Harold W. Noonan, *Routledge Philosophy Guidebook to Hume on Knowledge* (London: Routledge, 1999).s.25

⁴⁸ Noonan, *Hume on Knowledge*. s.26

zamanda rasyonel gerçekleri keşfetme ve bu kesin mantıksal çıkarımlar karşısında durma cesaretiyle de tanımlanır.

Sonuç

David Hume, ampirizmin en öne çıkan, cesaretli ve ilerlemeci temsilcilerinden biridir. Onun epistemoloji alanındaki sıkı ve tutarlı ampirist yaklaşımı, mantıksal yetkinliğiyle birleşerek, felsefi düşünceyi yeni bir düzeye taşımış ve felsefe pratiğinde öncü bir rol üstlenmiştir. Hume, deneyimi bilgi ve inancın temeli olarak kabul etme konusundaki kararlılığı ile, günlük yaşamda kabul edilen birçok inancı mantıksal olarak sorgulamıştır; madde, nedensellik, Tanrı, metafizik ve özdeşlik gibi kavramlar bu sorgulamanın odak noktası olmuştur. Bu durum, onu modern çağın en etkili şüphecilerinden biri yapmıştır. Hume için, şüphecilik, ampirik-mantıksal ilkelerin doğal bir sonucu olmanın yanı sıra, dogmatizm ve fanatizme karşı etkili bir antidot olarak görülmektedir⁴⁹. Hume, pek çok akademisyenin dile getirmekten kaçındığı konuları cesurca ele alarak, yasaklı kabul edilen alanlara girerek kesin ve kuşkusuz bilgiye ulaşma amacını gütmüştür; bu bilgi, duygusallıktan uzak ve dogma, gelenek ve adetlerin baskısından bağımsızdır. Epistemoloji alanında cesur bir katkı sunan Hume, eleştirilere maruz kalmış olsa da, Kant'ı ve sonraki pek çok düşünürü "dogmatik uykularından" uyandıran bir figür olarak kabul edilir. Hume'un argümanları, tutarlılığı ve kesin mantığı onları zorlayıcı ve bazen reddedilmesi güç kılar. Nedensellik üzerine yaptığı analiz, nedensellik ilkesinin bir reddi değil, bu inancın kökenine dair derinlemesine bir incelemedir; bu inceleme, ne deneyime ne de mantığa dayalıdır.

Hume'un tezi, temel inançlarımızın akıl yoluyla gösterilmesinin mümkün olmadığını ve bu inançların pratik açıdan anlamlı olmaları için rasyonel olarak ispatlanmasına gerek olmadığını savunur. Hume'a göre, akıl bizi soyut kavramlara yönlendirir ve ateşin sıcaklık hissi vereceğine olan inancımızın, soğukluk hissi vereceğine olan inançtan daha mantıklı olmadığını iddia eder. Hume'un epistemolojiye ve genel anlamıyla felsefeye yönelik radikal yaklaşımı, yeni bir perspektif açar. Detaylı argümanları ile, nedensellik ilkesinin ampirik olarak kanıtlanabileceği inancını net bir şekilde yıkmış ve aynı zamanda, inkarının herhangi bir mantıksal çelişki içermediği için mantıksal olarak doğrulanamayacağını ortaya koymuştur. Hume'a göre, nedensellik üzerine yapılan iddialar ve inançlar, yalnızca alışkanlık ve

⁴⁹ F. Copleston, *A History of Philosophy. Volume V: Modern Philosophy. The British Philosophers from Hobbes to Hume* (New York: Double Day, 1994).

geleneğin bir ürünü olarak, deneyimlerimiz ve çevremiz tarafından pekiştirilip dışavurulan nazik bir güce dayanır. Bu çalışma, David Hume'un, ampirist doktrini mantıksal sonuçlarına kadar savunmaya cesaret etmiş en tutarlı ampirist olduğunu teyit eder. Bu, zihinsel içerikler (algılar), fikirlerin birlikteliği ve nedensellik ilkesi hakkında sağlam temellere dayanan tartışmalarıyla gerçekleştirilir. Ayrıca, çalışma, Hume'un nedensellik üzerine olan eleştirilerinin, özellikle zorunlu bağlantı konusunda, ne mantıksal ne de ampirik olarak kanıtlanamayacağını ve yalnızca alışkanlık ve gelenekle varsayılabileceğini onaylar.

Kaynakça

Copleston, Frederick. *A History of Philosophy. Volume V: Modern Philosophy. The British Philosophers from Hobbes to Hume*. New York: Doubleday, 1994.

Fieser, James. "David Hume (1711 – 1776)." *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Accessed October 5, 2019. www.iep.utm.edu/hume.

Hume, David. *A Treatise of Human Nature Vol.1*.1739. Edited by David F. Norton and Mary J. Norton. Oxford: Clarendon Press, 2007.

Hume, David. *An Abstract of a Book a Treatise of Human Nature*. 1740. Edited by David F. Norton and Mary J. Norton. Oxford: Clarendon Press, 2007.

Hume, David. *An Enquiry Concerning Human Understanding and Other Writings*. 1751. Edited by Stephen Buckle. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Iwuagwu, E. K. "A Philosophical Appraisal of Miracle in the Light of Its Multiple Claims in the Contemporary Nigerian Society." *Journal of Philosophy, Culture and Religion* 38 (2018): 64-72.

Iwuagwu, E. K. "The Relationship Between Religion and Morality: On Whether the Multiplicity of Religious Denomination Have Impacted Positively on Socio-Ethical Behaviour." *Global Journal of Arts, Humanities and Social Sciences* 6, no. 9 (2018): 42-53.

Lawhead, William F. *The Philosophical Journey, An Interactive Approach*. 5th ed. New York: McGraw-Hill, 2011.

McCracken, Charles J. *Malebranche and British Philosophy*. Oxford: Clarendon Press, 1983.

Malebranche, Nicolas. *The Search After Truth*. Translated by Thomas M. Lennon and Paul J. Olscamp, with a commentary by Thomas M. Lennon. Columbus: Ohio State University Press, 1980.

Naseri, C. N. "Christian Identity in the First Letter of Peter: An Exegesis of 1Peter 2: 11." *Research on Humanities and Social Sciences* 6, no. 10 (2016): 114-119.

Noonan, Harold W. *Routledge Philosophy Guidebook to Hume on Knowledge*. London: Routledge, 1999.

Owens, Joseph. *A History of Ancient Western Philosophy*. New Jersey: Prentice-Hall, 1959.

Stroud, Barry. "Hume, David (1711–76)." In *A Companion to Epistemology*, Second Edition, edited by Jonathan Dancy, Ernest Sosa, and Matthias Steup, Oxford: Blackwell, 2010.

Stumpf, Samuel E., and James Fieser. *Philosophy, History and Readings*. New York: McGraw-Hill, 2008.

Stumpf, Samuel E., and James Fieser. *Socrates to Sartre and Beyond: A History of Philosophy*. New York: McGraw-Hill, 2003.

Turner, William. *History of Philosophy*. London: Ginn & Company Publishers, 1903.

Woolhouse, R. S. *The Empiricists*. New York: Doubleday, 1988.